

آثار فضای مجازی در افزایش خشونت خانوادگی

خانم رضوی کرده مهینی^۱

خانم نعمت الهی^۲

خانم آبسیه^۳

خانم فاتحی^۴

چکیده:

مقاله حاضر با عنوان آثار فضای مجازی در افزایش خشونت خانوادگی، به مطالعه پدیده تأثیرپذیری و پیامدهای حاصل از رسانه که منجر به افزایش خشونت در خانواده‌ها شده، پرداخته است. این مقاله با روش کتابخانه‌ای و رویکرد توصیفی در صدد شناسایی آثار مخرب این رسانه در راستای افزایش خشونت خانگی و یافتن راهی برای کاهش اثرات آن مورد توجه قرار گرفته است. با توجه به اینکه کودکان و نوجوانان بیشترین مصرف کنندگان اینترنت و رسانه‌اند، والدین باید در جهت یافتن راهی برای کاهش اثرات مخرب رسانه، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی، به ویژه برای کودکان و نوجوانان که آینده‌سازان این مملکتند، باشند. به تعبیر مقام معظم رهبری کودکان و نوجوانان، مورد هجمه ناجوانمردانه امپراطوری رسانه بوده، لذا در این راستا یادگیری سواد رسانه‌ای برای والدین برای شناسایی سبک زندگی و ارزش القا شده در پیام لازم و ضروری است تا مخاطب بتواند این حرکت پرشتاب رسانه‌ای و فناوری اطلاعات را مهار کرده و در برابر مشکلات وارده در این راستا پاسخگو باشد.

کلیدواژه‌ها: آثار- فضای مجازی- خشونت

-
1. طلبه سطح 2 حوزه علمیه (فاطمیه) خواهران شهرستان سراب، 09046293288
 2. طلبه سطح 2 حوزه علمیه (فاطمیه) خواهران شهرستان سراب، 09145858019
 3. طلبه سطح 2 حوزه علمیه (فاطمیه) خواهران شهرستان سراب، 09369931620
 4. طلبه سطح 2 حوزه علمیه (فاطمیه) خواهران شهرستان سراب، 09396880700

مقدمه:

خانواده به عنوان مهم‌ترین نهاد اجتماعی در طول تاریخ با انواع پدیده‌ها و تحولات در زندگی روبرو بوده است. یکی از تحولات روز، «ظهور رسانه» می‌باشد، که در رأس آنها اینترنت است. رشد چشمگیر این رسانه در چند دهه اخیر و نقش اجتماعی آن باعث شده که اثرات منفی، همچون افزایش خشونت، را به دنبال داشته باشد. اینترنت یعنی شبکه‌های اجتماعی با فریب و تبلیغ به وسیله سلبریتی‌ها یا ورزشکارهای معروف در صدد یافتن بازاری برای فروش محصولات خود هستند. در صورت نبودن سواد رسانه‌ای از سوی افراد، آنها دچار مشکلات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی شده و گاه دچار بحران هویت و سرخوردگی می‌شوند، که در این صورت به رفتارهای خشونت آمیز دست می‌زنند. مقاله حاضر در صدد آگاه کردن خانواده‌ها نسبت به آثار منفی فضای مجازی، نظارت والدین در محتوای فضای مجازی برای استفاده کودکان، داشتن سواد رسانه‌ای برای کاهش خشونت با رویکرد توصیفی و روش کتابخانه‌ای به رشته تحریر در آمده است. هر چند در این زمینه به نوشته‌های زیادی چون خشونت خانگی علیه زنان نوشته محمدرضا سالاری، طلوع ماهواره و افول فرهنگ نوشته صادق طباطبایی، هجوم خاموش سید محمد سقازاده می‌توان اشاره کرد؛ اما مباحث مربوط به افزایش خشونت بین زوجین، والدین و فرزندان و یا بین فرزندان در این کتب یا اشاره نشده و یا بصورت گذرا بحث شده است.

1. مفهوم شناسی

قبل از ورود به هر بحثی باید با معانی و مفهوم اصلی عنوان آشنا شد، برای این منظور ابتدا به معانی کلمات کلیدی می‌پردازیم.

الف. فضای مجازی

1. فضا

1-1. فضا در لغت:

فضا در لغت به معنای مخفف، میدان و عرصه، جای وسیع و فراخ و به طور کلی به معنای مکانی که کره زمین را در منظومه شمسی اشغال می‌کند، آمده است. (دهخدا، لغت نامه دهخدا، ص 270)

همچنین به معنای جهان سه بعدی و بی‌کران که اجسام و رویدادها در آن هستند یا اتفاق می‌افتند؛ ناحیه آن سو جوی یا منظومه شمسی، به معنای محیط فضای اختناق آور، ساحت و فضای منزل دم در دارد. (عمید، حسن، فرهنگ عمید، ص 883)

1-2. فضا در اصطلاح:

امروزه اکثر انسان‌ها تحت تأثیر فضای مجازی هستند، فضایی که در حقیقت وجود خارجی ندارند. ولی اثرات و پیامدهای آن در زندگی انسانها به وضوح دیده می‌شود ابزار ورود به شبکه‌های اجتماعی و ارتباطی جمعی، ماهواره و گوشی‌ها، رایانه ... از این قبیل هستند. فضای مجازی یک مفهوم فردی و بین‌المللی است. این یک فناوری دیجیتال گسترده و به هم پیوسته را بیان می‌کند. امروزه توسط استراتژیست‌های فناوری متخصصان امنیتی، رهبران دولت و ارتش و صنعت و کارآفرینان برای توصیف حوزه محیط جهانی فناوری استفاده می‌شود. فضای مجازی در اصطلاح، چیزی فاقد موجودیت فیزیکی است. اکثر رایانه‌ها دارای حافظه مجازی بوده که دستیابی به حافظه را به نظر سریع‌تر از آنچه که هست نشان می‌دهد. ماهیت حافظه مجازی یک شبیه‌سازی رایانه با محیطی کاملاً فیزیکی است.

2. مجازی

1-2. مجازی در لغت

مجازی در لغت به معنای مکان فراخ، زمین وسیع، کیهان آن سوی جو، غیر حقیقی، جزا دهنده نیکی و بدی آمده است. (معین، فرهنگ فارس، ص 588) همچنین به معنای مخفف فضا، میدان و عرصه، غیر حقیقی، ضد حقیقی بکار رفته است. (دهخدا، لغت نامه دهخدا، ص 3866)

2-2. مجازی در اصطلاح:

فضای سایبری یا مجازی شامل مجموعه‌ای از ارتباطات درونی انسان از طریق رایانه و وسایل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی است. یک سیستم برخط آنلاین نمونه‌ای از فضای سایبری است که افراد هر مواقع در آن می‌توانند از طریق ایمیل با یکدیگر ارتباط برقرار کنند برخلاف فضای واقعی در فضای سایبر نیاز به جابجایی فیزیکی نیست و کلیه اعمال فقط از طریق فشردن کلیدهای یا حرکات صورت می‌گیرد. (احمدزاده کرمانی، کتاب فرهنگ و رسانه، ص 197)

ب. خشونت

1. خشونت در لغت:

خشونت به معنی درشتی و زبری، ضد لینت و نرمی (دهخدا، لغت نامه، ص 593) ناهمواری، تندخویی و بی‌رحمی (معین، محمد، فرهنگ معین، ج 1، ص 1425) و زمختی (عمید، فرهنگ لغت، ص 491) آمده است.

2. خشونت در اصطلاح:

خشونت حالتی از رفتار که در روابط انسانی مشکلی اساسی و دیرینه دارد؛ که هر گونه روابط خشن که موجب آسیب جسمی یا جنسی یا روانی در انسان می‌شود از جمله بد رفتاری جسمی، جنسی و روانی از قبیل منزوی کردن اجباری، تحقیر، محروم ساختن از حمایت و تهدید به آسیب رسانی می‌باشد. این امر شامل مفاهیم زیر است: قصد عمدی به انجام عملی آگاهانه، استفاده از زور و غلبه، حالت تندی و شدت، تعرض، تعدی و حمله به دیگران که متناسب با زمان و مکان تغییر می‌یابد. (سالاری پور، خشونت خانگی علیه زنان، ص 96,54)

همچنین برای آسیب رساندن به دیگری از کسی سر می‌زنند و دامنه آن از بالا بردن صدا با هدف اعمال خشونت تا گرفتن حیات از یک موجود جاندار گسترده است، همانطور که آنچه در بازی‌های رایانه‌ای حائز اهمیت است تجربه ذهنی رفتار خشونت آمیز از طریق بازی است. (سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، تفکر و سواد رسانه‌ای، ص 37)

ج. آثار

1. آثار در لغت

اثر در لغت به معنای نشان، علامت جای پا، آنچه از کسی یا چیزی باقی و برجا بماند، حدیث، خبر، آثار جمع (عمید، فرهنگ عمید، ص 88)

2. آثار در اصطلاح:

در اصطلاح اثر با مفهوم لغوی آن تفاوت چندانی ندارد زیرا که اثر به معنای بقیه و بازمانده شیء است. در علم الحدیث نیز این کلمه بر بقایا یا بازمانده اقوال و افعال منقول از پیامبر اسلام **صلی الله علیه و آله و سلم** و سلف صالح اطلاق می شود و از این جهت با معنای آن مغایرت ندارد. (سبحانی، علم الحدیث و درایه الحدیث، ص ۱۲) در اینجا منظور اثر چیزی است. در اصطلاح علمای اسلام آثاری که در هوا یا جو پدیدار شود. مانند: رعد و برق صاعقه، باران، برف، باد. کائناتی را که در سطح زمین پدیدار می شود. مانند: چشمه، چاه ها، و کوه ها. (عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص 11)

2. پیامدهای افزایش خشونت بین زوجین

از عمده ترین اقسام خشونت نسبت به زنان بکارگیری خشونت خانگی است در این زمینه اسلام توصیه به خوش رفتاری با دختران نموده و جایگاه ارزشمند زنان را به عنوان همسر و مادر یادآوری شده و سفارش خوش رفتاری با آنان و پرهیز از خشونت بر علیه آنها نموده است، گاه خشونت در اجتماع نیز نسبت به زنان اعمال می شود، این امر معمولاً در موقعیت های ویژه اجتماعی و اقتصادی و سیاسی به دلیل آسیب پذیری بیشتر زنان اتفاق می افتد. خشونت را به اعتبار عامل، قربانی و کیفیت آن تقسیم بندی کرده اند. خشونت ممکن است از سوی فرد، جمعی افراد، اعضای گروه یا نهاد اجتماعی صورت گیرد. در همین باره می توان خشونت را به ساختاری و فردی تقسیم کرد؛ در خشونت ساختاری قوانین یا فرهنگ یک جامعه به گونه ای است که موجب آسیب روانی و بدنی برخی افراد می شود، مثل هنجارهای فرهنگی و قوانین تبعیض آمیز موجب خشونت آشکار یا پنهان با گروه اقلیت زنان در یک جامعه می شود. خشونت به اعتبار قربانی بر اقسام خشونت با کودکان، زنان، پیران، همسر و اقلیت ها تقسیم می شود. کیفیت خشونت را می توان در تحلیل روان شناختی، خشونت عاطفی و ابزاری، حاد و آنی، در برابر حساب شده و با نقشه قبلی قرار داد. (سالاری فر، خشونت علیه زنان، ص 100)

برخی این باور وجود دارد که اگر چیزی چاپ شده یا در جایی نشر داده شده است ضرورتاً درست و معتبر است. پیام‌های رسانه‌ای را نیز می‌توان همانند غذای روح در نظر گرفت در این حالت اگر مهارت انتخاب-گری را نیاموخته باشیم به آنچه جذاب تر و قانع کننده و نه لزومی مورد نیاز و مفیدتر است، جذب و گاه به استفاده از آن وابسته می‌شویم. این وابستگی گاه چنان پیش می‌رود که به اعتیاد رسانه ای منجر می‌شود. شرایط اعتیاد به اینترنت استفاده بیش از سه ساعت پشت سر هم و بدون داشتن هدف خاص. (سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، تفکر و سواد رسانه، ص 141، 145، 156) کودکان مانند بزرگسالان به مهربانی پاسخ مثبت می دهند خانه ای که صدای شادی و سرور از آن به گوش می‌رسد برای کودکان مکان هیجان انگیز است استفاده بیش از حد از تلفن همراه موجب اعتیاد کودکان و نوجوانان می شود و باعث گوشه گیری فرزندان می‌شود.

خشونت بازی‌های رایانه‌ای را در مقایسه با خشونت در تلویزیون باعث بروز رفتارهای ویرانگرانه بسیار بیشتری دانسته اند. این گونه رفتارهای اعتیاد آمیز نشانه‌هایی از گوشه گیری شدید را به همراه دارد. کودکان وابسته به رایانه باهوش ولی از نظر اجتماعی در مواردی چند دچار کمبود ارزیابی شدند به دلیل آنکه انجام بازی‌های رایانه‌ای چالشها را میان بازیکن و نرم افزار و نه میان بازیکن و فرد دیگر پدید می‌آورد. (ابری گاتر، ثر بازی های ویدئویی و رایانه‌ای به کودکان، ص 60-69)

از ویژگی رقابت آمیز، در این رابطه متقابل می‌کاهد. و در برابر به ویژگی همکاری در آن می‌افزاید، این بازی‌ها همچنین موقعیت آرمانی را برای رشد شایستگی، خودمختاری و منزلت فرد فراهم می‌کند. در مقابل بازی‌های یادشده می‌تواند محیطی پدید آورد که در آن خصومت آشکار نمایش داده شود. ولی به همین سان قادر است باعث احساس آزادی کاربران در ابراز خشونت خشم و تنفر شود، و به صورت بر افروختن درآید که پدیده‌ای است که پیامد ارتباط به یاری رایانه و به عنوان راهی رایگان و عادات برای بیان سوگندها و دشنام‌ها توهین‌ها و تذکرات خصومت آمیز شناخته شده است. (همان، ص 81) این مجموعه‌ی راهبردهای کودک برای حل مسأله توانایی کودک در ادراک و یادآوری نشانه‌های دقیق و همچنین پیش‌بینی پیامدهای رفتاری و عمل کردن براساس پیامدهای پیشین، هماهنگی بین چشم و دست، ابراز پرخاشگری و مهار آن، توانایی بروز رفتار بالقوه هنگام شادی حاصل از پیروزی و ناکامی از شکست، خشنودی از به کارگیری مؤثر مهارت‌های شناختی در یادآوری جزئیات بنیادی، لذت بردن از ایجاد هماهنگی دو سویه بین فعالیت‌های خود و دیگری با روحیه همکاری (همان، ص 139) بنابراین در این موارد یاد شده فرزندان با چالش واقعی روبرو نمی شوند و به خودآزاری ابراز خشونت را در واقعیت نیز می‌دهند. این تهاجم فرهنگی از سوی رسانه‌ها در تمام ابعاد زندگی جامعه ایرانی اثر گذاشته به طوری که افراد درصد تلاش برای تغییر چهره و

اندام خود هستند و در مواردی که قادر به تامین این هزینه‌ها نباشند و قدرت تشخیص این که تبدیل به بازاری برای مصرف این کالا و محصولات شده اند را نداشته باشند. ناگزیر سرخورده شده و دست بر رفتارهای مجرمانه می‌زنند.

واقعیت این است که ما به افرادی که در رسانه‌ها می‌بینیم خیلی کم شباهت داریم اگر شما یکی از ستاره‌ها سلبریتی‌ها را در زندگی واقعی ببینید متوجه می‌شوید که آنها نیز به تصویر رسانه‌ای خود شباهتی ندارند دلیل آن این است که تصاویری که ما از افراد در فیلم‌ها و تبلیغات می‌بینیم تصاویر دستکاری شده است تا آنها را جذاب‌تر به نظر برسند با گریم نورپردازی و استفاده از نرم‌افزارهای خاص تصویر یک فرد را تغییر می‌دهند افراد را بلندتر و یا لاغرتر نشان می‌دهند با این فنون بسیاری از ما در احساساتمان نسبت به خود و دیگران تحت تاثیر این تصاویر قرار می‌گیریم. زنان در مقابله با این فشار برای لاغر شدن از طریق رژیم گرفتن واکنش نشان می‌دهند بیشتر این رژیم‌ها برای حفظ ظاهر است تا سلامتی درصد بالایی از افراد شکل بدن خود را دوست ندارند رژیم گرفتن برای همه سنین از ۹ سالگی تا کهنسالی به یک دغدغه و تنش تبدیل شده است مردها هم از این پیام‌ها در امان نیستند نتیجه سال‌ها بمباران با استفاده از تصاویر مردان قوی با عضلات ۶ تکه در در فیلم‌ها، مجلات نماهنگ‌ها و تلویزیون و شبکه‌های اجتماعی (اینستاگرام و تلگرام و....، نسلی از نوجوانان پسر است که برای دستیابی به اندام آرمانی به باشگاه‌های بدنسازی، مصرف مواد هورمونی نیروزا هجوم می‌آورند تولید کنندگان تبلیغات، فیلم‌های سینمایی برنامه‌های تلویزیون از فشارهای اجتماعی برای لاغر بودن استفاده می‌کنند تا محصولات خود را بفروش برسانند از ستاره‌ها که مدل معرفی محصولات گران قیمت هستند نقش فریبنده را بازی می‌کنند برای پیوند دادن لاغری با ثروت موفقیت و شادی و خوشحالی استفاده می‌کنند البته کلیشه بدن به چاقی و لاغری بدن حدود می‌شود و امروز مدل مو ابرو، مژه، گونه و..... را نیز شامل می‌شود بدن‌های افراد به طور خداداد از شکل و اندازه متنوع برخوردار است که این تنوع به عمد در رسانه (فضای مجازی) نادیده گرفته می‌شود. افراد در برنامه‌های تلویزیونی به دلیل اندامشان مورد طعنه قرار گرفته تحقیر می‌شوند حال اینکه اگر خانواده‌ها قدرت اقتصادی کافی برای تامین هزینه‌های باشگاه و بدنسازی عمل‌های زیبایی را نداشته باشند ارزش‌های دینی فرهنگی آنها جابه‌جا شده باشد به افراد قدرت تشخیص و سواد رسانه‌ای نداشته باشند ناگزیر دست بر اعمالی می‌زنند که اغلب اوقات منجر به خشونت علیه همسر فرزندان می‌شود و ممکن است حتی عواقب غیر قابل جبران به دنبال داشته باشد. (سازمان پژوهش به برنامه‌ریزی آموزشی، تفکر و سواد رسانه‌ای، ص ۱۲۸-۱۳۱)

نتیجه گیری:

همه افراد، دارای احساسی به نام خشم هستند که در اثر عوامل بسیاری برانگیخته شده و تبدیل به خشونت می شود از عوامل محرک برای بروز خشم، می توان از پدیده اینترنت (فضای مجازی) نام برد که مرزها و فاصله ها را در نوردیده و جزئی از اعضای انکارناپذیر خانواده ها شده و در افکار اعضای خانواده تأثیر گذاشته که ممکن است این آثار مثبت و یا منفی باشد. طبق مطالعات انجام شده آثار منفی شبکه های اجتماعی از طریق تسلط آن در مغز و افکار و اندیشه و نفوذ در تمام لایه های روانشناسی و جابجایی فرهنگ ها و تکرار زیاد آن در همه بعدها های فردی، اجتماعی و اقتصادی و سیاسی تأثیر می گذارد. فضای مجازی مهم ترین کشف قرن حاضر است که ارتباط با آن امری اجتناب ناپذیر می باشد. کودکانی که به آسانی به اینترنت دسترسی دارند قدرت تمایز بین فضای مجازی و واقعیت را از دست داده و محتوای پخش شده در فضای مجازی بدون هیچ محدودیتی در اختیار کودکان قرار می گیرد. مدیریت و اطلاع رسانی و آموزش سواد رسانه ای برای استفاده از شبکه های اجتماعی، عامل مؤثر در پیشگیری از بروز هرگونه خشونت می باشد. با داشتن سواد رسانه ای، والدین آگاهی بیشتری در این مورد کسب کرده و خانواده در جهت نیل به اهداف ایرانی و اسلامی گام برمی دارد. نه آن چیزی که رسانه های غربی در اثر تبلیغ در پی آن هستند. معمولاً والدین نظارت چندانی بر رسانه مورد استفاده کودکان خود اعمال نمی کنند در حالی که باید به شیوه های مختلف بر کاربرد رسانه نظارت کنند. والدین می توانند محدودیت هایی در مورد میزان تماشای رسانه های مجاز نوع محتواهای مجاز یا فضای تماشای آن اعمال کنند. از این رو والدین با مدیریت کافی در جهت استفاده صحیح از فضای مجازی، هم برای خویش و هم برای کودک و نوجوان، مانع بروز خشم در زندگی خود می گردند.

منابع و مأخذ

*قرآن کریم

* نهج البلاغه، دشتی، محمد

1. احمدزاده کرمانی، روح الله، *بازاندیشی در فرهنگ و رسانه*، چاپ آرین، چ اول، ۱۳۹۰.
2. احمدی رشاد مؤسس، عصمت الله، *دین رسانه‌ای آثار و پیامدها تبیین و بررسی حضور باز اندیشی مفاهیم دینی در رسانه‌های جمعی و الکترونیک*، بوستان کتاب، ۱۳۹۵.
3. استون رودز، *تفاوت‌های جنسیتی را جدی بگیریم*، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ اول زمستان 1392.
4. بری کانتر، *اثر بازی‌های ویدئویی و رایانه‌ای بر کودکان*، ترجمه: حسن‌پور عابدی نایینی، چاپ جوانه رشد، 1388.
5. جودی فورد، *چگونه فرزندان خود را دوست بداریم*، مترجم: مهین شهبازی‌نیا، انتشارات سازمان انجمن اولیا و مربیان، چاپ بهمن، چ اول، 1380.
6. جورج ایفرت، متیو مک کی، جان فورسیت، *زیستن با آهنگ زندگی نه آهنگ خشم*، ترجمه: دکتر علی صاحب، دکتر مهدی اسکندری، چاپ سایه سخن، چ دوم، 1400.
7. جول بلوک وسوزان بارتل، *مامان یا بابا، طرفدار کدام یک باشم؟*، برگردان: مهدی قراچه داغی، چاپ غزال، چ اول، 1383.

8. چنسکی تامار، *نجات فرزند از تفکر منفی*، ترجمه: فرود فرناز، مؤسسه انتشارات صابرین، چ 1، 1391.
9. دهخدا، علی اکبر، *لغت نامه دهخدا*، انتشارات فرهنگ نما، بی تا.
10. رزاقی، ابراهیم، *الگوی مصرف و تهاجم فرهنگی*، چاپ پژمان، چ اول، 1374.
11. سالاری فر، محمد، *خشونت خانگی علیه زنان مرکز نشر هاجر*، چ اول، سال 1389.
12. سجادی جزئی، احمد، *کودک و رسانه گروه پژوهش مرکز تحقیقات رایانه ای حوزه علمیه اصفهان*، انتشارات مرکز تحقیقات رایانه ای، حوزه علمیه اصفهان، چ اول، بهار 1369.
13. سقازاده، سید محمد، *مجموع خاموش*، انتشارات عطر یاس، چاپ توحید، چ هشتم، 1391.
14. طباطبایی، صادق، *طلوع ماهواره و افول فرهنگ*، مؤسسه اطلاعات، چ هفتم، ۱۳۹۵.
15. عمید، حسن، *لغت نامه*، انتشارات جاوید، چ دوازدهم، 1354.
16. کربلایی علی گل، مریم، *کنترل خشم در خانواده*، انتشارات حدیث راه عشق، چ چهارم، 1396.
17. محمدی، کریم خان، شاملی، علی اکبر، *اخلاق در شبکه های اجتماعی*، پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام، ۱۴۰۰.
18. معین، محمد، *فرهنگ فارسی*، ج اول، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، چ بیست و یکم.
19. مولایی، حمید، *ارتباطات بین المللی و میان فرهنگی*، انتشارات کتاب نشر، چ اول، 1391.
20. حسین زاده، علی، *مهارت های سازگاری*، مؤسسه آموزش و پرورش امام خمینی.
21. نیل پستم، زوال دوران کودکی، انتشارات اطلاعات، چ دوم، 1387.
22. نیل پستم، *نقش رسانه های تصویری در زوال دوران کودکی*، مترجم: صادق طباطبایی، انتشارات اطلاعات، چاپ مؤسسه اطلاعات، چ دوم، 1387.